

XX საუკუნის მეორე ნახევრის აფხაზეთის ისტორიის ისტორიოგრაფია: მოკლე მიმოხილვა

გიორგი აფხაზავა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
abkhazavagiorgi@gmail.com

საისტორიო წყაროებთან ერთად, საკვლევ საკითხის შესახებ მრავალი მასალა მოგვეპოვება როგორც ქართული და უცხოური პერიოდული გამოცემების, ასევე ანალიტიკური ხასიათის ინტერნეტ პუბლიკაციების სახით.

ცნობილი ქართველი მეცნიერის და ისტორიკოსის ზურაბ პაპასქირის მონოგრაფია „ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წარსულიდან“, II ნაკვეთში გადმოცემულია აფხაზეთის ისტორია 1917-1993 წლებში. პროფესორი ზურაბ პაპასქირი აფხაზეთის უახლესი ისტორიის ბევრი მოვლენისა და ფაქტის უშუალო თვითმხილველია, ამიტომაც მისი ნაშრომი განსაკუთრებით ღირებულებას იძენს. ზურაბ პაპასქირი ასევე კარგად იცნობს აფხაზურ-რუსული მხარის სამეცნიერო წრეებს და პოლიტიკურ ელიტას. სადოქტორო დისერტაციის კვლევის განხორციელების პროცესში ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია შემდეგი თავები: თავი მეხუთე: მითი ქართველთა მხრიდან აფხაზი ხალხის ეთნოკულტურული ინდივიდუალობის მოშლის მცდელობის შესახებ, XX საუკუნის 30-წლების მიწურულსა და 40-წლებში, თავი მეექვსე: სეპარატისტული გამოსვლები აფხაზეთში გასული საუკუნის 50-70 წლებში, თავი მეშვიდე: პოლიტიკური პროცესები აფხაზეთში XX საუკუნის 80-წლებში, თავი მერვე: აფხაზეთის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრება 1990 წელს, თავი მეათე: საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარება აფხაზეთში 1991 წელს და თავი მეთერთმეტე: პოლიტიკური დაძაბულობა აფხაზეთში 1992-წლის იანვარ-აგვისტოს დასაწყისში. მეხუთე თავში პროფესორი ზურაბ პაპასქირი ეხება აფხაზური დამწერლობის ქართულ ალფავიტზე გადაყვანის საკითხს და სწორად განმარტავს, რომ ეს არ იყო ქართული მხარის მიერ აფხაზური ეთნიკური იდენტობის მოშლის მცდელობა. სსრკ-ს ახალმა კონტიტუციამ დაადგინა, რომ სსრ რესპუბლიკაში არსებული ყველა სახელმწიფო თუ რეგიონალური ენის დამწერლობა სსრ რესპუბლიკის სახელმწიფო ენის ანბანზე უნდა გადასულიყო. ასე მოხდა საქართველოს სსრ აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში აფხაზური და ოსური ენები გადავიდა ქართულ დამწერლობაზე. ავტორი იმონებს გრიგოლ ლეჟავას და მის წიგნს „Между Грузией и Россией“, რომელშიც გადმოცემულია აფხაზეთის XIX და XX საუკუნის ისტორია საარქივო მასალებზე დაყრდნობით. ავტორი, სამართლიანად შენიშნავს, რომ ეს ყველაფერი პირველ რიგში საბჭოთა რუსეთის ინტერესებს ემსახურებოდა, ავტონომიურ რესპუბლიკებში ადგილობრივი დამწერლობები სლავურ-რუსულ ანბანით „კირილიცით“ ჩაენაცვლებინა. ზ. პაპასქირი ეხება აფხაზური სკოლების ქართულ ენაზე გადაყვანის საკითხს 1945 წელს და შესაბამისი არგუმენტებით ადასტურებს, რომ ეს იყო მხოლოდ ბრალდება აფხაზური ეროვნული სკოლების მოშლის შესახებ.

ამასთან, ჩვენ კატეგორიულად ვერ მივიღებთ ბრალდებებს საქართველოს მაშინდელი ხელისუფლების მისამართით იმასთან დაკავშირებით, რომ ის თითქმის ახორციელებდა მკვეთრად გამოხატულ ასიმილაციურ პოლიტიკას, რომლის საბოლოო მიზანი იყო აფხაზური ეთნოსის გაქრობა. ვინაიდან თუ ატარებდა ასიმილაციურ პოლიტიკას აფხაზეთში, ეს პირველ რიგში, ნესტორ ლაკობას ნაციონალისტურ-სეპარატისტული რეჟიმი იყო, რომელიც მოსკოვის აქტიური ხელშეწყობით, წლების მანძილზე წარმატებით ახერხებდა ადგილობრივი ქართული მოსახლეობის (ძირითადად მეგრელთა) გააფხაზებას (პაპასქირი 2007: 148).

ზურაბ პაპასქირის 2016 წელს გამოცემული წიგნში „საქართველო“ პროფესორის მიერ ბოლო წლებში გამოქვეყნებული უახლესი ლიტერატურა ამომწურავადაა მიმოხილულია. აგრეთვე ავტორი

გადმოგვცემს აფხაზეთის ისტორიის იმ პერიპეტიებს, რომელთა უშუალო თვითმხილველი და თანამონაწილე იყო. ძალზედ საინტერესოა ავტორის რეცენზია ოლეგ ბჟანბას და სტანისლავ ლაკობას წიგნზე „История Абхазии“, რომელშიც აფხაზეთის ისტორიის არაერთი გაყალბების მცდელობა აქვს გაკრიტიკებული. მეცნიერი იკვლევს თუ რატომ ამახვილებს ყურადღებას ოლეგ ბჟანბა და სტანისლავ ლაკობა ქართველების მიგრაციაზე 1937-1953 წლებში და არაფრად აგდება იმ ფაქტს, რომ რუსებისა და სომხების რაოდენობა XIX და XX საუკუნეებში ადრინდელ რაოდენობასთან შედარებით უფრო გაიზარდა.

რატომ აღეშინებოდა ჩვენს აფხაზ ოპონენტებს რამდენიმე ათეული ათასი ქართველის ჩასახლება აფხაზეთში და რატომ არ იმაღლებენ ხმას, მაგალითად, იმის გამო, რომ 1886 წლიდან 1989 წლამდე რუსების რაოდენობა აფხაზეთში გაიზარდა, არც მეტი არც ნაკლები, (?) (დაახლოებით იმდენჯერვე გაიზარდა სომხური მოსახლეობაც) (პაპასქირი 2016: 361).

ზურაბ პაპასქირი სპეციალურ თავს უძღვნის აფხაზეთში განვითარებულ ეთნოდემოგრაფიულ პროცესებს უძველესი დროიდან დღემდე, ჩვენი კვლევისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და საინტერესოა გასული საუკუნის მეორე ნახევრის აფხაზეთის დემოგრაფიული ვითარება. ავტორი პარაგრაფში „აფხაზეთის კონფლიქტი 20 წლის გადასახედიდან“ აფხაზეთს ომთან ერთად იხსენებს „აფხაზეთის ძმათამკვლელი ომის“ წინაპირობებს და აფასებს მას დღევანდელი გადმოსახედიდან. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ზურაბ პაპასქირი აღნიშნული ისტორიული ფაქტებისა და მოვლენების უშუალო თვითმხილველი და თანამონაწილეა.

დაზმირ ჯოჯუას სამეცნიერო-ანალიტიკურ წიგნი „აფხაზეთი 1938-2006 წლებში: რეგიონალური ისტორიული პროცესების ასპექტები“, ეხება აფხაზეთის საბჭოთა პერიოდის პოლიტიკური ისტორიის მთელ რიგ საკითხებს. წიგნში მოცემულია კონცეპტუალური ანალიზი აფხაზეთის ისტორიისა. აშრომიდან აშკარად ჩანს, რომ ავტორი რეგიონალური ისტორიის ასპექტების განხილვისას იყენებს ისტორიულ-შედარებითი კვლევის მეთოდოლოგიას. ნაშრომი ისტორიულ-პოლიტოლოგიური ჟანრისაა. ავტორი ფაქტებზე მეტად ყურადღებას უთმობს ანალიტიკას. ამიტომაც იგი ისტორიის მეცნიერების გარდა შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს პოლიტიკის მეცნიერებასა და საერთაშორისო ურთიერთობებში. ავტორი სხვადასხვა ქრონოლოგიურ ჩარჩოებს ადარებს ერთმანეთს და აკავშირებს თანამედროვე პოლიტიკურ რეალობასთან. წიგნი შესავლის, 7 თავისაგან და ინგლისურენოვანი რეზიუმესგან შედგება. პირველ თავში მოცემულია აფხაზეთის ასსრ 1938-1990 წლებში და „აფხაზეთის კრიზისი“ მეორე თავში გადმოცემულია რეგიონალური პოლიტიკური პროცესები აფხაზეთში 1990-1992 წლებში. მესამე თავში „აფხაზეთის ომის საკითხები“. ავტორი ბოლო თავში ეხება პოსტკონფლიქტური აფხაზეთის პოლიტიკური განვითარების ძირითად ტენდენციებს. მოცემული მონოგრაფიიდან ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პარაგრაფები აფხაზეთის ასსრ 1938-1990 წლებში „აფხაზეთის კრიზისი“ და რეგიონალური პოლიტიკური პროცესები აფხაზეთში 1990-1992 წლებში. ავტორი მოცემულ თავში აფხაზეთის ასსრ 1938-1990 წლებში ეხება აფხაზეთში განვითარებულ მეორე მსოფლიო ომის საომარი სცენების ფაქტებს და ამ დროისათვის მიმდინარე სტალინურ რეპრესიებს. „აფხაზეთი წარმოადგენდა მთელი ქვეყნის მასშტაბით შექმნილი ერთიანი სამხედრო ბანაკის ორგანულ ნაწილს, მისი მრეწველობა, ტრანსპორტი და სოფლის მეურნეობა მოკლე დროში გარდაიქმნა სამხედრო ყაიდაზე. რეგიონში მოქმედებდა სოხუმისა და გაგრის თავდაცვის კომიტეტები, ხოლო 1941 წლის შემოდგომაზე შექმნილი ადგილობრივი გამანადგურებელი ბატალიონები აქტიურად მონაწილეობდნენ კავკასიის დაცვის პროცესში“. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი დაზმირ ჯოჯუა აფხაზეთის პოლიტიკური ელიტის მმართველობას უწოდებს ეთნოკრატიას და ამას სხვადასხვა არგუმენტებით ასაბუთებს. იგი წერს, რომ

სეპარატისტულ „ეროვნულ“ იდეას და კომუნისტური ვარიანტის ეთნონაციონალიზმს, ბუნებრივია, სჭირდებოდა გარკვეული ფენა, სეპარატიზმის მატარებელი სოციალური კასტა. სეპარატისტული სოციალური კორპორატივიზმის სპეციფიკურ გამოვლინებას წარმოადგენდა აფხაზური ეთნოკრატიის ჩამოყალიბება. სწორედ აფხაზური ეთნოკრატია გახდა საქართველოსგან აფხაზეთის გამოყოფის

იდუის მატარებელი, ხშირ შემთხვევაში-ანტიქართული აქციების ორგანიზატორი და წარმმართველი ფენა. ამ ფენომენის შინაგანი სტრუქტურა (განსაკუთრებით ეთნიკური შემადგენელი და გააფხაზებული ქართველების ხვედრითი წილი), მისი სოციოლოგიური ტიპოლოგია თუ პოლიტიკური ანთროპოლოგია ცალკე შესწავლის საგანია. ამჯერად შევხებით მისი შექმნისა და ისტორიის იმ მომენტებს, რომლებიც საყურადღებოა XX საუკუნის მეორე ნახევრის აფხაზეთის პოლიტიკური ისტორიის და ანტიქართული მოძრაობის ძირითადი ეტაპების წარმოდგენის თვალსაზრისით (ჯოჯუა 2007:40).

დაზმირ ჯოჯუას წიგნში „სოხუმის დაცემა (სამხედრო-პოლიტიკური ანალიზის ცდა)“ შედგება ოთხი თავისაგან. პირველ თავში მოცემულია აფხაზეთის ომის წინაპირობები და აფხაზეთის ომი სოჭის შეთანხმებამდე, მოერე თავში სოჭის შეთანხმება, მესამე თავში სოხუმის დაცემა, მეოთხე თავში სოხუმის დაცემის შედეგები და რეზიუმე ინგლისურ ენაზე. ჩვენთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი პარაგრაფია „აფხაზეთის კრიზისის“ ანატომია, სოციალ-პოლიტიკური ვითარება საქართველოში (მათ შორის აფხაზეთში) XXს. 80-90 წლების მიჯნაზე. ავტორი მისთვის დამახასიათებელი ღრმა ანალიზით გადმოგვცემს აფხაზეთის კონფლიქტის მიზეზებს. ავტორი აღნიშნულ თავში წერს საქართველოს ეროვნული მოძრაობის დამოკიდებულებაზე აფხაზეთის საკითხთან დაკავშირებით და განმარტავს, რომ ეროვნულ მოძრაობას ზვიად გამსახურდიას მეთაურობით არასოდეს ეჭვქვეშ არ დაუყენებია აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის საკითხი:

ხაზგასმით უნდა ითქვას, რომ საქართველოს ეროვნული მოძრაობის არცერთ პოლიტიკურ ძალას 1988-1992 წ.წ. ეჭვის ქვეშ არ დაუყენებია აფხაზეთის ავტონომიის მიზანშეწონილობის საკითხი. ზოგიერთ მიტინგზე თუ მანიფესტაციაზე გაკეთებული გარკვეული განცხადებები გამოწვეული იყო კონკრეტული ვითარების ნაკარნახევი და ქუჩის აქციების ლოგიკასთან თავსებადი კონტექსტუალური გარემოებებით, რის გამოც ისინი ვერ ჩაითვლება (და არც უნდა ჩაითვალოს) ეროვნული მოძრაობის სტრატეგიის ნაწილად (ჯოჯუა 2014: 35).

გერონტი გასვიანის წიგნი „აფხაზეთი XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნეში“ ჩვენი კვლევისათვის საინტერესო საკითხებს ეხება. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მონოგრაფიის შემდეგი თავები: თავი მეექვსე: „აფხაზეთი 1921-1940 წლებში, აფსუათა (ე. წ. აფხაზური) ენის საკითხი რუსულ პოლიტიკაში“. თავი მერვე: „აფხაზეთის ავტონომია XX საუკუნის მეორე ნახევარში“, რომელშიც განხილულია შემდეგი საკითხები: აფხაზეთის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, აფსუათა აგრესიული მისწრაფება, აფსუათა და ქართველთა ეთნოპოლიტიკური წინააღმდეგობის გაღრმავება, აფსუა სეპარატისტთა ახალ-ახალი პრეტენზიები, აფსური აგრესიული სეპარატიზმის ჩამოყალიბება. აღნიშნული ავტორი დადებითად აფასებს 1955 წელს პავლე ინგოროყვას ნაშრომზე: „გიორგი მერჩულე X საუკუნის მწერალი“,

აღნიშნული დადგენილებით და, საერთოდ, რუსი ხელისუფლების ნაქებებით ფრთხილმხედრობა აფხაზეთმა (აფსუებმა) ახალი გამოსვლები დაიწყო საქართველოს და ქართველების წინააღმდეგ და გაიხსენეს პ. ინგოროყვას მეცნიერული ნაშრომის „გიორგი მერჩულე X საუკუნის მწერალი“, რომლის ძირითადი არსი ავტორმა მიუძღვნა იმას, რომ ძველი აფხაზები არიან ქართველთა ერთ-ერთი ტომი და ისინი ისტორიულად მუდამ შედიოდნენ ქართულ სამყაროში. პავლე ინგოროყვას ამ ნაშრომს, როგორც ლიტერატურულ-ისტორიულ გამოკვლევას, 1955 წ. ივლისში, როგორც უკვე მივუთითეთ თავისი რეცენზია უძღვნა გაზ. „ზარია ვოსტოკში“ აკადემიკოსმა გიორგი ახვლედიანმა, რომელმაც მაღალი შეფასება მისცა მას და რომელმაც დაადასტურა, რომ აფხაზები (ლაპარაკია ძველ ანუ ისტორიულ აფხაზებზე-გ.გ.) ქართველთა მონათესავე ტომია. მანვე დაადასტურა პ. ინგოროყვას დებულება, რომ დასავლეთ საქართველოს სამეფო (ლაპარაკია „აფხაზთა სამეფოზე“) დაარსეს არა უცხო ტომელებმა, არამედ სახელდობრ ქართველმა აფხაზებმა. გ. ახვლედიანის აზრით, პ. ინგოროყვას ამ თეზისის უარყოფის რაიმე საფუძველი არ არსებობს. ხსენებული მონოგრაფიის სისწორის ირიბი დადასტურებაც კი აფხაზი (უფრო ზუსტად აფსუა) ინტელიგენციის მკვეთრ პროტესტს იწვევდა. აფსუები ხელალებით უარყოფდნენ აფხაზების რაიმე ნათესაობას ქართველებთან და, ამგვარად, აფხაზეთის საქართველოსადმი ნათესაურ კავშირსა და კუთვნილებას. ერთი მუჭა აფსუა სწავლულები არავითარ საისტორიო წყაროს არ უწევდნენ ანგარიშს და მხოლოდ ცარიელი ფრაზებით ამტკიცებდნენ ე.წ. აფხაზეთის დამოუკიდებელ-თავისთავადობას. აქედან გამომდინარე, ინგოროყვას მონოგრაფიულ ნაშრომს მავნე და მცდარი უწოდეს, ასევე გ. ახვლედიანის დადებით გამოხმაურებას პ. ინგოროყვას

წიგნზე, აფხაზებმა ხელალებით მოსთხოვეს მისი აკრძალვა (გასვლიანი 2005: 465).

ავტორს ვერ დავეთანხმები აღნიშნულ თვალსაზრისში. ჩემი აზრით, გიორგი ახვლედიანის და პავლე ინგოროყვას გამოსვლა, რომელიც მხარდაჭერილი უნდა ყოფილიყო საქართველოს კომუნისტური პარტიის მიერ, აშკარად არადიპლომატიური იყო და მხოლოდ კონფლიქტის გამწვავება გამოიწვია ქართველ და აფხაზ ერებს შორის. აგრეთვე მიუღებლად მიმაჩნია ავტორის მიერ აფხაზების მოხსენიება ყველგან აფხაზებად. მე არ დავიწყებ იმის მტკიცებას, დღევანდელი აფხაზები არიან თუ არა ავტოქტონები აფხაზეთის ტერიტორიაზე, მე არ ვარ არც ძველი საქართველოს ისტორიის სპეციალისტი და არც მედიევისტი, მაგრამ ქართული მხრიდან დადასტურებულად იბერიულ-კავკასიური მონათესავე მოდგმის ერისადმი ასეთი ნაბიჯი არ იყო სწორი და არ ითვალისწინებდა იმდროინდელი პოლიტიკური კონიუნქტურის გამოწვევებს.

ჯამბულ ანჩაბაძემ, რომელიც საარქივო მასალებზე დაყრდნობით იკვლევს აფხაზეთის გასული საუკუნის პოლიტიკური ისტორიის თემატიკას და გახლავთ მთავარი მკვლევარი XX საუკუნის 20-30 წლების ნესტორ ლაკობას საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმის მმართველობის, 2005 წელს გამოსცა მონოგრაფია თბილისში, თსუ სოხუმის ფილიალში სათაურით „ქართულ-აფხაზური ურთიერთობის ისტორიიდან“. აღნიშნულ წიგნში ჩვენი კვლევისათვის მნიშვნელოვანი მასალებია წარმოდგენილი. ჯამბულ ანჩაბაძე განიხილავს აფხაზური სეპარატისტული მოძრაობის საფუძვლებს გასული საუკუნის 50-80 წლებში და აღნიშნავს, რომ

XX საუკუნის 50-80 წლებში კრემლის უშუალო სცენარით, თითქმის ყოველ ათ წელიწადში თავს იჩენდა ე.წ. „აფხაზეთის საკითხი“, რომელსაც თან ახლდა აფხაზი მოსახლეობის ერთი ნაწილის გამოსვლები საქართველოსგან აფხაზეთის გამოყოფის და რუსეთთან მიერთების მოთხოვნით“. (ანჩაბაძე 2005:78). ავტორი აგრეთვე ეხება ვლადისლავ არძიშბასა და ზვიად გამსახურდიას მთავრობის ურთიერთობის საკითხს. „მოსკოვის დაკვეთით სეპარატისტებმა ახალი შეტევა წამოიწყეს საქართველოს ეროვნული ხელისუფლების წინააღმდეგ, რომლის ხელდასმითაც, სამხუხაროდ, უზენაესი საბჭოს სათავეში მოექცა ქართველთაგან ვლ. არძიშბა. მან ომი გამოუცხადა გამსახურდიას მთავრობის ყველა წამოწყებას. არძიშბამ ბოიკოტი გამოუცხადა 1991 წლის 31 მარტის საქართველოს ხელისუფლების მიერ ჩატარებულ რეფერენდუმს ჩვენი დამოუკიდებლობის აღდგენის საკითხზე (ანჩაბაძე 2005: 79).

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ჯ. ანჩაბაძე ზ. პაპასქირის მსგავსად მის ნაშრომებში ყოველთვის გამოირჩევა აფხაზ ეთნიკურ ჯგუფთან ურთიერთობაში დიპლომატიური დამოკიდებულებით და ქართული მხარის პოლიტიკურ შეცდომებსაც მიუთითებს.

ჯამბულ ანჩაბაძის წიგნში „ნარკვევები აფხაზეთის უახლესი ისტორიიდან“ არის ნარკვევი მის მიერ გამოცემული სტატიებისა აფხაზეთის XX საუკუნის პირველი ნახევრის პოლიტიკური ისტორიის თაობაზე. ჯამბულ ანჩაბაძე ხსნებულ ნაშრომში ნესტორ ლაკობას გასამართლების შემდეგ ეხება აგრეთვე მეორე მსოფლიო ომისდროინდელ რეპრესიებს და წერს:

რეპრესიები გრძელდებოდა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდშიც. ტრაგიკული აღმოჩნდა მათი ბედი, ვისაც სამშობლოს ბედ-ილაღზე ზრუნვა და კეთილშობილური მიზანი დანაშაულად ჩაუთვალეს, ათეულობით ახალგაზრდა დააპატიმრეს, როგორც სამხედრო ფაშისტური ორგანიზაციის წევრები. მათგან 17-ს დახვრეტა მიუსაჯეს. 22 წელი გაატარა გადასახლებაში შესანიშნავმა მწერალმა ლევან გოთუამ, 10 წელი - ჭაბუა ამირეჯიბმა, რეპრესიები შეეხო ცნობილ ქართველ მეცნიერებს: გ. ლოლობერიძეს, რ. მიქელაძეს, მ. აბულაძეს, კ. ბუაჩიძეს და სხვებს (ანჩაბაძე 2008: 130).

შოთა მალაშვიამ თბილისში 2011 წელს გამოსცა ანალიტიკური ნარკვევი „კონფლიქტების ანატომია“, რომელშიც მსოფლიოში მომხდარი ეთნო-კონფლიქტების შესახებ არსებული მდიდარი ისტორიული და ფაქტოლოგიური მასალა არის გაანალიზებული. წიგნში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა აფხაზეთის კონფლიქტის ჩვენთვის საინტერესო მონაკვეთს. ავტორი ეხება აფხაზეთის ასსრ-ში მიღებული კონსტიტუციების საკითხს:

1936 - ამიერკავკასიის სფსრ გაუქმნდა და ამიერკავკასიის სამივე რესპუბლიკა მოკავშირე სსრ სტატუსით დარჩნენ 12 მოკავშირე რესპუბლიკასთან ერთად, რომლებიც უშუალოდ გაერთიანდა საბჭოთა

კავშირში. აფხაზეთის, როგორც ავტონომიური რესპუბლიკის სამართლებრივი მდგომარეობა დაფიქსირებულ იქნა სსრ კავშირის 1936 წლის, საქართველოს სსრ- 1937 წლისა და აფხაზეთის ასსრ-ის 1978 წლის კონსტიტუციებში, (საბჭოთა წლებში, კრემლის მონდომების შედეგად, აფხაზურმა სეპარატიზმმა თანდათან ორგანიზებული ხასიათი შეიძინა. რაც 1978 წლის კონსტიტუციის მიღებისას გამოვლინდა) (მაღაშხია 2011:88).

2021 წელს შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის ფარგლებში, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბაზაზე გამოიცა მონოგრაფია: „აფხაზეთი საქართველოა“. ავტორთა კოლექტივს ხელმძღვანელობდა პროფესორი ზურაბ პაპასქირი. აღნიშნულ წიგნში ჩვენი კვლევისათვის მნიშვნელოვანი მასალებია გამოქვეყნებული. ზურაბ პაპასქირი 1970-იან წლებში აფხაზურ სეპარატისტულ მოძრაობასთან დაკავშირებით წერს, რომ

XX ს. 70-იანი წლები აფხაზეთის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში ახალი დაძაბულობით აღინიშნა. სეპარატისტულმა ძალებმა მოიგეს რა მორიგი რაუნდი საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებასთან ბრძოლაში 1967-1968 წლებში, კიდევ უფრო განიმტკიცეს თავიანთი პოზიციები (პაპასქირი და სხვები 2021: 447)

საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა პერიოდის აფხაზეთის პოლიტიკურ ისტორიას ხსენებულ სამეცნიერო წიგნში ზურაბ პაპასქირთან ერთად აგრეთვე ეხება პროექტის კოორდინატორი ზურაბ ხონელიძე, ავტორები ჯემალ გამახარია და კახაბერ ყალიჩავა.

თბილისში 2007 წელს აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს თავჯდომარის ჯემალ გამახარიას რედაქტორობით გამოიცა წიგნი „ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, აფხაზეთი“. აღნიშნულ წიგნში ჩვენთვის საინტერესო პრობლემატიკას ეხება შემდეგი თავები: აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსი საბჭოთა საქართველოს შემადგენლობაში, აფხაზეთი საბჭოთა სოციალიზმის ეპოქაში და აფხაზეთი საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის პირველ წლებში. ჯემალ გამახარია ეხება აფხაზეთის ასსრ 1937 წლის კონსტიტუციას, რომელიც საკმაოდ დიდი პერიოდი 1978 წლის აფხაზეთის ასსრ კონსტიტუციამდე განსაზღვრავდა მმართველობის პოლიტიკურ სისტემას საბჭოთა აფხაზეთში. ჯემალ გამახარია აღნიშნულ კონსტიტუციაზე წერს „1937 წ. მიღებული კონსტიტუციების შესაბამისად, საქართველოსა და აფხაზეთის ისედაც სუსტმა საბჭოურმა სახელმწიფოებრიობამ რეალური შინაარსი თითქმის დაკარგა“ (გამახარია და სხვები 2007: 352)

საქართველოს ისტორიის ნარკვევების VIII ტომში, რომლის რედაქტორები არიან ნიკოლოზ სტურუა და მაყვალა ნათმელაძე, ბევრი საკითხი აფხაზეთის და მთლიანად საქართველოს ისტორიის შესახებ არის მარქსიზმ-ლენინიზმის იდეოლოგიით დაწერილი, განიცდის ცენზურას და ამიტომაც მკაცრ მეცნიერულ კრიტიკას საჭიროებს. მიუხედავად ამისა, საქართველოს ისტორიის ნარკვევების, აღნიშნულ ტომში ჩვენთვის საინტერესო საკითხების შესახებ მრავალი საინტერესო ისტორიული ფაქტი და მოვლენაა დაფიქსირებული. ხსენებულ ტომში მიმოხილულია საქართველოს სსრ ავტონომიების, მათ შორის, აფხაზეთის მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი ისტორიის შესახებ არსებული ლიტერატურა. ერთ-ერთია რუსულენოვანი ნაშრომი: „აფხაზეთის ისტორიის ნარკვევები“ (Очерки истории Абхазской АССР, ч. II.). მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ არსებულ პერიოდში აფხაზეთის ავტონომიური საბჭოთა რესპუბლიკის ისტორიის საკითხები განხილულია აფხაზეთის ისტორიის ნარკვევების მეორე წიგნში. მასში ნაჩვენებია ქართველ ხალხთან ერთად აფხაზეთის მშრომელთა მიერ ეკონომიკის და კულტურის განვითარებაში მოპოვებული მიღწევები“ (სტურუა და სხვები 1980: 45). ქართველი და აფხაზი ხალხების ცალ-ცალკე მოხსენიება მიზნად ისახავდა აფხაზებსა და ქართველებს შორის უფსკრულის გაღრმავებასა და აფხაზური სეპარატიზმის წახალისებას. ამგვარად ისინი საფუძველს უმზადებდნენ აფხაზეთის საქართველოსაგან გამოყოფასა და სეპარატიზმის გაძლიერებას.

2015 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სადოქტორო დისერტაცია დაიცვა გელა ცაავამ თემაზე: „რუსული იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთში (XIX საუკუნის 60 წლები-XX საუკუნის 80 წლები)“. სადოქტორო დისერტაცია ჩვენთვის საინტერესო მომენტებსაც ეხება.

2015 წელს საქართველოს საპატრიარქოს ანდრია პირველწოდებულის უნივერსიტეტში საქართველოს ისტორიის სპეციალობაზე სადოქტორო დისერტაცია დაიცვა ლევან იზორიამ თემაზე „აფხაზური სეპარატისტული მოძრაობა (1945-1993 წწ.)“. ნაშრომში ცალკე თავში არის განხილული წყაროები და ისტორიოგრაფია. აღნიშნულ თავიდან ნათლად ჩანს, რომ ავტორმა დეტალურად შეისწავლა საკითხი. უმჯობესი იყო ავტორს მეტი დრო დაეთმო საისტორიო წყაროების ანალიზისათვის, მაგალითად საარქივო მასალების შესწავლისათვის.

ზურაბ პაპასქირმა მონოგრაფია: „Абхазия. история без фальсификации“ სპეციალურად გამოსცა რუსულ ენაზე, ვინაიდან პროფესორს სურდა გაუყალბებელი აფხაზეთის ისტორია სცოდნოდათ აფხაზებს და რუსულ მხარესაც. აღნიშნული წიგნის მეორე შევსებული გამოცემა სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ 2010 წელს გამოსცა. დასახელებულ წიგნში ზურაბ პაპასქირი ეხება რა აფხაზეთში გასული საუკუნის 70 წლების ბოლოს განვითარებულ მოვლენებს და აფხაზეთის პოლიტიკური ელიტის ჩამოყალიბების პროცესს წერს,

1978 წლის შემოდგომაზე აფხაზეთში სიტუაცია კვლავ დაიძაბა. ამჯერად აფხაზური მოსახლეობის ნაციონალისტური გამოსვლის მიზეზი გახდა აფხაზეთის ასსრ მინისტრთა საბჭოს თავჯდომარის პოსტზე ქართველის ი. უბილაკას დანიშვნა. საქმე იმაშია, რომ ჯერ კიდევ გაზაფხულზე სეპარატისტები დანამდვილებით მოითხოვდნენ, რომ სამივე უმაღლესი თანამდებობის პირი: საქართველოს კომუნისტური პარტიის აფხაზეთის რეგიონალური კომიტეტის პირველი მდივნის, მინისტრთა საბჭოს თავჯდომარის და უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავჯდომარის უნდა დაეკავებინა აფხაზური ეროვნების წარმომადგენელს. ეს მოთხოვნა. არც მეტი არც ნაკლები იყო აფხაზეთის ქართული ძირძველი მოსახლეობის ნაციონალისტური ღირსების შელახვა, რომლებიც შეადგენდნენ ავტონომიური რესპუბლიკის მთელი მოსახლეობის 43% (აფხაზები შეადგენდნენ მხოლოდ 17%). უფრო დიდი განსხვავება იყო ქართველთა სასარგებლოდ პროცენტულად პარტიის წევრებში. მიუხედავად ამისა, ქართველები არასოდეს არ წასულან წინააღმდეგნი რეგიონალური კომიტეტის პირველი მდივნის პოსტზე (ე. ი. ავტონომიური რესპუბლიკის ფაქტობრივი მმართველის) „არჩეულიყო“ აფხაზი. აფხაზებიდან აირჩიეს ავტონომიური რესპუბლიკის ოფიციალური მმართველი უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავჯდომარე. მხოლოდ ერთი თანამდებობა - მინისტრთა საბჭოს თავჯდომარე, - აღმასრულებელი ხელისუფლების ხელმძღვანელის დარჩა ქართველებს. სეპარატისტთა ნაწილისათვის ეს აღმოჩნდა ცოტა. მათ სურდათ ხელში ჩაეგდოთ ხელისუფლების სამივე შტო და შემდეგ დაეარსებინათ ეთნოდიქტატურა ავტონომიურ რესპუბლიკაში. უფრო მეტიც, მათ ჰყავდათ საკუთარი კანდიდატი მინისტრთა საბჭოს თავჯდომარის პოსტზე - ვ. კობახია, რომელიც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ 1975 წელს აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის პირველი მდივნის პოსტიდან გადააყენა საქართველოს ახალმა პარტიულმა ლიდერმა ედუარდ შევარდნაძემ (პაპასქირი 2010: 299).

1997 წელს მოსკოვში გამოიცა გრიგოლ ლეჟავას მონოგრაფია: „Между Грузией и Россией: исторические корни абхазо-грузинского конфликта“. გრიგოლ ლეჟავა აღნიშნულ ნაშრომში მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთის დედაქალაქში გამოვიდა, ბევრ სანდო ცნობას გვაწვდის აფხაზეთის პოლიტიკური ისტორიის შესახებ XX საუკუნეში. გრიგოლ ლეჟავას აგრეთვე ვერავინ დააბრალებს ანტიაფხაზობას, ვინაიდან ის წლების განმავლობაში მუშაობდა დიმიტრი გულიას სახელობის აფხაზური ენისა, ლიტერატურის და ისტორიის ინსტიტუტში, რომელიც აფხაზური სეპარატიზმის ერთ-ერთ ყველაზე მთავარ ბუდედ ითვლებოდა აფხაზეთის ასსრ-ში. გრიგოლ ლეჟავა ეხება სამი აფხაზი მეცნიერის ბ. შინკუბას, კ. შაკრილის, გ. ძიძარიას საჩივარს სკკპ ცკ მიმართ აფხაზეთის სკოლებში აფხაზური ენის შეზღუდვის შესახებ. აღნიშნავს, რომ მათ უარყვეს წაყენებული ბრალდებები ქართული მხარისათვის და ერთ-ერთმა მათგანმა საერთოდ უარყო აღნიშნულ წერილობით საჩივარში მისი მონაწილეობა:

მაშინ როგორ უნდა აიხსნას წერილის ავტორების განცხადება, გაუსაძლის პირობებში მყოფნი იძულებულნი იყვნენ დაეწერათ ასეთი განცხადება. პასუხი კითხვაზე არის მარტივი, რომ ორიგინალის გაცნობისას ერთ-ერთმა ავტორმა განაცხადა, რომ მას ხელი არ მოუწერია ამ დოკუმენტზე. გაგრის გაზეთში დაიბეჭდა მისი სტატია „მე ვაპროტესტებ“ (ლეჟავა 1997: 137).

აგრეთვე გ, ლეჟავა აფასებს იოსებ სტალინის პოლიტიკას აფხაზეთის ასსრ-ს მიმართ:

კომუნისტების იდეური ოპონენტები თვლიდნენ, რომ სტალინი იყო იდეური რუსიფიკაციის გამტარებელი ყოფილ საბჭოთა კავშირში. ერთნი თვლიან, რომ სტალინი ატარებდა აფხაზეთში გაქართველების პოლიტიკას, რომელიც დიახ ეწინააღმდეგება ყოფილი რუსეთის იმპერიის პერიფერიების რუსიფიკაციის ზოგად კურსს, თუმცა, როგორც ზემოდ აღვნიშნეთ, სტალინის ასეთი პოზიცია სრულად შეესაბამებოდა მის თეორიულ იდეებს ეროვნულ საკითხზე. საარქივო მასალების შესწავლა გვაძლევს საშუალებას დოკუმენტურად დავასკვნათ, რომ აფხაზური მოსახლეობის გაქართველების პოლიტიკა ქართული ხელისუფლების მიერ გატარებულ იქნა მოსკოვთან კავშირში, ამასთან ასეთი აქციები გატარდა მთელ სსრკ ტერიტორიაზე, იმ განსხვავებით, რომ აქ სსკპ ცკ მითითების შესრულების ვადა (1938) გადამეტებულ იქნა თითქმის 10 წლით. გარდა ამისა, ამ ქმედებას შეხვდა წინააღმდეგობა და გამოიწვია ცვლილებები საქართველოს სსრ ეთნოპოლიტიკურ ვითარებაში. გაკვირვებას იწვევს, რომ სტალინის პოლიტიკის კრიტიკის პერიოდში გაქართველების პოლიტიკის განხორციელების მთელი პასუხისმგებლობა ეკისრებოდა საქართველოს პარტიის ხელმძღვანელობას და არავის არ უხსენებია ის რეზულტატი, რომელთა უკან იდგა სსკპ ცკ პოლიტიბუროს ყველა წევრი (ლეჟავა 1997:147-148).

მე ვერ დავეთანხმები ავტორს აღნიშნულ თვალსაზრისში. ჩემი აზრით, სტალინს ნამდვილად ვერ ჩავთვლით პროქართველ პოლიტიკოსად. სწორედ მისი ტოტალიტარული რეჟიმის პერიოდში ჩამოყალიბდა აბსოლუტურად ხელოვნური ანკლავი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი, რომელსაც ონის, საჩხერის რაიონის სოფლების ნაწილი და ახალგორის რაიონიც მიუერთეს. სწორედ ხრუშჩოვის მმართველობის პერიოდში დაიგმო სტალინის კულტი და თუკი აფხაზეთში გაქართველების პოლიტიკას სსკპ ცკ ხელმძღვანელობდა, ცხადია, არც ამ ნაწილში მოერიდებოდნენ ისინი სტალინის პოლიტიკური გუნდის კრიტიკას. მით უმეტეს, რომ მათ სტალინის პოლიტიკური ელიტის წევრი საქართველოს სსრ კომუნისტური პარტიის ცკ და აფხაზეთის საოლქო კომიტეტის ყოფილი პირველი მდივანი აკაკი მგელაძე დააპატიმრეს და პარტიიდანაც გარიცხეს.

ო. ბლაშას და ს. ლაკობას წიგნი “История Абхазии с древнейших времен до наших дней. 10-11 классы” რუსეთის ფედერაციის მიერ ოკუპირებულ სოხუმში 2015 წელს გამოიცა. აღნიშნული გამოცემა არის სკოლის სახელმძღვანელო, რომელიც მთლიანად სიყალბეზეა დაფუძნებული და ამ წიგნით ისწავლება აფხაზეთის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მაღალ კლასებში აფხაზეთის ისტორია. აღნიშნულ წიგნში ასევე გაყალბებულია XX საუკუნის მეორე ნახევრის აფხაზეთის პოლიტიკური ისტორიის ფაქტები და მოვლენები. ავტორები ხრუშჩოვის მმართველობის პერიოდში აფხაზეთში განვითარებულ მოვლენებს უწოდებენ აღორძინებას:

სტალინის გარდაცვალებით და დასაფლავებით გამოწვეული შოკის შემდეგ, აგრეთვე კომუნისტური პარტიის 20 ყრილობის დადგენილების შემდგომ მთელმა ქვეყანამ ამოისუნთქა თავისუფლად. წვეთი, რომელიც გახლავთ დათბობის მაუნყებელი, ზარივით აწკრიალდა ზღურბლზე, მომასწავებელი იყო ახალი ცხოვრების. ამ პულსის ცემა იგრძნობოდა აფხაზეთშიც. 1953 წლის მეორე ნახევარში საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცკ აფხაზეთის რეგიონალურმა კომიტეტმა და მინისტრთა საბჭომ მიიღეს მთელი რიგი დადგენილებები აფხაზური და სომხური სკოლების აღდგენის და მათთვის მასწავლებელთა გადამზადების შესახებ. მოწესრიგდა მუშაობა სახელმძღვანელოების შესაქმნელად. სოხუმის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში (ეხლანდელი აფხაზეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი) შეიქმნა აფხაზური ენისა და ლიტერატურის კათედრა, ფილოლოგიური ფაკულტეტის აფხაზური სექტორი, პედაგოგიკის და მეთოდის ფაკულტეტი, უცხოური ენების განყოფილება აფხაზური სკოლებისათვის სპეციალისტების მოსამზადებლად. 1954 წელს აფხაზური ენა გადავიდა ქართულიდან რუსულ გრაფიკულ საფუძველზე (ბლაშა, ლაკობა 2015: 374).

ხრუშჩოვის პოლიტიკას ნამდვილად ვერ დავარქმევთ აღორძინებას, მით უმეტეს აფხაზეთში. ნიკიტა ხრუშჩოვის დროს გაგრძელდა პოლიტიკური დაპირისპირებები და რეპრესიები, რომელიც მთელ საქართველოში და მათ შორის აფხაზეთშიც დიდ საპროტესტო მოძრაობაში გადაიზარდა. აგრეთვე არ იყო სწორი აფხაზეთში სომხური სკოლების გახსნა, ვინაიდან აფხაზეთის ასსრ კონსტიტუციების თანახმად ქართულთან და რუსულთან ერთად სახელმწიფო ენის სტატუსს მხოლოდ აფხაზური ენა ატარებდა. ეს ნიშნავდა აფხაზური ენის რეგიონალურ სტატუსს საქართველოს

სსრ-ში. მე ვფიქრობ, რომ სომხური სკოლების გახსნა ხელს უწყობდა სომხების პრორუსულად და ანტიქართულად განწყობას, რომელიც კიდევაც აისახა აფხაზეთის ომში აფხაზების მხარეზე სომხების ეთნიკური უმცირესობის აქტიური მხარდაჭერით და ცნობილი ბატალიონის „ბაგრამიანის ჩამოყალიბებით“.

ოლეგ ბლაშჩამ და სტანისლავ ლაკობამ 2007 წელს ცალკე გამოსცეს წიგნი: *История Абхазии с древнейших времен до наших дней* ოკუპირებული აფხაზეთის ადმინისტრაციულ-პოლიტიკურ ცენტრში სოხუმში. აღნიშნულ წიგნი ასევე ეხება ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში მომხდარ ისტორიულ ფაქტებს და მოვლენებს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია და საინტერესოა შემდეგი თავი სახელწოდებით „აფხაზეთი საბჭოთა და პოსტსაბჭოთა დროს“. სტანისლავ ლაკობა და ოლეგ ბლაშჩა ეხებიან აფხაზი ახალგაზრდობის უმაღლესი განათლების და სამეცნიერო ხარისხის მიღების საკითხს გასული საუკუნის მეორე ნახევარში. „60-70 წლებში მოსკოვის, ლენინგრადის და სხვა ქალაქების ასპირანტურაში სწავლოდა 50-ზე მეტი სხვადასხვა სპეციალობის მქონე აფხაზი. მოგვიანებით ისინი გახდნენ აფხაზეთის მთავარი სამეცნიერო პოტენციალი“ (ბლაშჩა, ლაკობა 2007: 163). მე ვერ დავეთანხმები ავტორების პოზიციას. ჩემი აზრით, აღნიშნული წიგნიც მათი ზემოხსენებული სკოლის სახელმძღვანელოს მსგავსად, თითქმის მთლიანად სიცრუეზე და ისტორიის გაყალბებაზეა აგებული. სეპარატისტი ავტორები არ აღნიშნავენ იმ ფაქტს, რომ აფხაზური საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ელიტის უდიდესმა ნაწილმა საქართველოში, კერძოდ, სოხუმში და თბილისში მიიღეს უმაღლესი განათლება. მათ შორის დიდმა ნაწილმა სამეცნიერო ხარისხები დაიცვა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ისევე როგორც ეს გააკეთა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს ყოფილმა თავდომარემ და სეპარატისტული ხელისუფლების პირველმა პრეზიდენტმა ვლადისლავ არძიბამ. რომელსაც პრორუსი და სეპარატისტი აფხაზები აფხაზური სახელმწიფოებრივობის ფუძემდებლად და ერის მამად მიიჩნევენ. ვლადისლავ არძიბამ მოსკოვში ვერ დაიცვა დისერტაცია და თბილისში მისი ნამდვილი სამშობლოს დედაქალაქში მაქსიმალურად შეუწყვეს ხელი რომ მიეღო უმაღლესი სამეცნიერო ხარისხი. დღესაც კი უმაღლესი განათლების, სამეცნიერო ხარისხების და სამედიცინო დახმარების მისაღებად უამრავი ადამიანი ჩამოდის აფხაზეთიდან არა რუსეთის ქალაქებში, არამედ საქართველოს დედაქალაქ თბილისში.

თანამედროვე აფხაზმა სეპარატისტმა ისტორიკოსმა ასლან ავიძბამ სოხუმში 2012 წელს გამოაქვეყნა მონოგრაფია „Абхазия и Грузия: завтра была война (О абхазо-грузинских отношениях в 1988–1992 годы)“. წიგნი გამოიცა ოკუპირებულ აფხაზეთში არსებული აფხაზეთის მეცნიერებათა აკადემიის დიმიტრი გულიას სახელობის ჰუმანიტარული კვლევების ინსტიტუტის ეგიდით. მასში განხილულია 1988-1992 წლებში არსებული აფხაზურ-ქართული ურთიერთობები. ავტორი ეხება 1989 წლის 9 აპრილის ტრაგედიის შემდეგ განვითარებულ მოვლენებსაც:

გარდა ამისა, ქართველებმა განაცხადეს, რომ სოხუმის ცენტრში დაღუპულთა მემორიალის აშენება სურთ. ამან აფხაზებისათვის უსიამოვნო სიურპრიზი გამოიწვია, რადგანაც ასეთი ძეგლი თბილისში მათი გარდაცვალების ადგილზეც არ გახსნილა. ხანგძლივი კამათის და დებატების შემდეგ ეს ძეგლი ააგეს სოხუმის შემოგარენში და იქ იდგა 1993 სექტემბერამდე აფხაზეთის დედაქალაქის ქართული საუკუპაციო ძალებისაგან განთავისუფლებამდე (ავიძბა 2012: 70).

ავტორი აღნიშნავს, რომ აფხაზებისათვის მიუღებელი იყო 9 აპრილის მემორიალის გახსნა სოხუმში და დადებითად აფასებს მის დანგრევას სოხუმის დაცემის შემდგომ, მაშინ როდესაც 9 აპრილის მოვლენებში მონაწილეობდა აფხაზეთის საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილიც. ამასთანავე, ასლან ავიძბა აღნიშნულ ნაშრომში ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ გასული საუკუნის 80-იან წლებში აფხაზებს არ სურდათ რუსეთთან გაერთიანება და დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისათვის იბრძოდნენ.

თანამედროვე აფხაზმა ავტორმა ასლან ავიძბამ ოკუპირებული აფხაზეთის დედაქალაქში სოხუმში გამოსცა კიდევ ერთი წიგნი აფხაზეთის ომის შესახებ „Проблемы военно-политической истории Отечественной войны в Абхазии (1992-1993 гг.)“. აღნიშნულ ნაშრომში, ავტორი აფხაზეთის

ომთან ერთად განიხილავს აფხაზეთის კონფლიქტის წინაპირობებს გვიან საბჭოთა პერიოდში. ავტორი აფასებს 1988 წელს ქართველების რეაქციას, რომელიც მოჰყვა აფხაზური ინტელიგენციის მიერ კომუნისტური პარტიის XIX საკავშირო კონფერენციისადმი საჩივრის წერილის გაგზავნას:

მაგრამ ქართველების რეაქციამ არ დააყოვნა აფხაზური წერილის საპასუხოდ საქართველოში დაიწყო კამპანია აფხაზთა ეროვნული მოძრაობის და ზოგადად აფხაზი ხალხის დისკრიმინაციის მიზნით. აფხაზი ხალხი ელემენტარული უფლებების სრული უარყოფის ატმოსფეროში ისე დაიპყრო მთელი ქართული ინტელიგენციის და საზოგადოების ყურადღება, რომ ქართველებისადმი ძალიან კეთილგანწყობილმა ავტორმა ს. ჩერნოვანიამ აღიარა: „ქართულ პრესასა და ლიტერატურას არ აკლია აფხაზების მიმართ ზიზღის მაგალითები... ჩვეულებრივ საქმედ იქცა უცოდინარი, მეცნიერულად დაუსაბუთებელი, სრულიად ფანტასტიკური ვერსიების გამოქვეყნება, რომლის მიხედვითაც, აფხაზები (ან ზოგიერთი აფხაზი) საქართველოში ჩამოვიდნენ საიდანაც ცენტრალური აზიიდან ან ჩრდილოეთ კავკასიიდან (ავიძბა 2013: 59).

ავტორი მიკერძოებულად აფასებს ქართული მხარის დამოკიდებულებას აფხაზების უფლებებისადმი. პირიქით, ქართველებმა ყველანაირი პირობები შეუქმნეს აფხაზებს თვითგამორკვევის და თვითმყოფადობის გამოსავლენად: საკუთარი ტელევიზია, პრესის უმრავლესობა აფხაზურ ენაზე გამოიცემოდა, პრივილეგიებულად ცხადდებოდა ის პირი, ვისაც ეროვნების გრაფაში აფხაზი ეწერა და ა.შ. უფრო მეტიც, ეროვნულმა მოძრაობამ, რომელზედაც არის საუბარი, და რომელიც შემდეგში მოდის ხელისუფლებაში ზვიად გამსახურდიას მეთაურობით, აფხაზეთის უმაღლეს საბჭოში ადგილების უმრავლესობა, ავტონომიურ რესპუბლიკაში მოსახლეობის რაოდენობის მიხედვით უმცირესობას – აფხაზებს დაუთმო. უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარის პოსტიც აფხაზური სეპარატიზმის ლიდერს ვლადისლავ არძიშვას ერგო.

გაგრის მეორე მდივანმა და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის მინისტრთა საბჭოს ყოფილმა თავმჯდომარემ ისტორიკოსმა და პოლიტიკის მეცნიერებთა დოქტორმა თამაზ ნადარეიშვილმა არაერთი ნაშრომი გამოაქვეყნა აფხაზეთში განვითარებულ სეპარატისტულ მოძრაობაზე და წარმოქმნილ კონფლიქტზე. მედიასაშუალება „კვირის პალიტრაში“ 1997 წელს დაიბეჭდა მისი ინტერვიუ, „აფხაზეთში ქართული პოლიტიკა ბერიას შემდეგ არ გატარებულა“, რომელიც დალი ებრალიძემ ჩაიწერა. აღნიშნულ სტატიაში იგი ეხება აფხაზეთში ჩამოყალიბებულ პოლიტიკურ ელიტას გასული საუკუნის მეორე ნახევარში:

ქართული პოლიტიკა აფხაზეთში არც არასოდეს ყოფილა. კარგად მახსოვს ის დრო (ჯერ კიდევ ომის დაწყებამდე), როცა საპასუხისმგებლო პოსტზე აფხაზეთში თბილისიდან გამოგზავნილი პირები ინიშნებოდნენ. მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე მუდამ ქართველი იყო, ასევე საოლქო კომიტეტის მეორე მდივანი, განყოფილების გამგეები და ა.შ. ყველანი ისინი გამოგზავნილები იყვნენ და არა ადგილობრივნი. ასეთმა კაცმა იცოდა, რომ რამდენიმე წელიწადში სხვა თანამდევობაზე გადავიდოდა, ამიტომ ამ წლებს იგი ტრამპლინად იყენებდა. ცდილობდა კარგი ურთიერთობა ჰქონოდა აფხაზებთან. ისეთებიც იყვნენ, საგანგებოდ რომ სწავლობდნენ აფხაზ პოეტთა ლექსებს და ლხინის დროს სიხარულით წარმოსთქვამდნენ, აქაოდა, თქვენთან თბილი, კარგი დამოკიდებულება გვაქვსო. შერე ჩამოდიოდა სხვა და იწყებოდა ყველაფერი თავიდან, – და ამ სწულებას, რომელმაც 1956 წელს იჩინა თავი, გამუდმებით ჩქმალავდნენ. არავის უფიქრია იგი რომ ერთ მშვენიერ დღეს აფეთქდებოდა და საშინელ შედეგებს მოიტანდა. აფეთქდა კიდევ 1992 წელს, როცა საბჭოეთი დაიშალა, როცა ყველაფერი ქაოსმა მოიცვა. სეპარატისტებმა, პრაქტიკულად სწორედ მაშინ გამოიყენეს ის მეთოდები, რომელმაც ბოლოს აფხაზეთში დემოგრაფიული სიტუაციის შეცვლა გამოიწვია. ვფიქრობ, ეს შეცდომა უნდა ვაღიაროთ და ვთქვათ, 1956 წ., 60-70 წლებშიც სწორედ ასეთი პოლიტიკა ტარდებოდა. ამიტომაც რაღაც განსაკუთრებული ქართული პოლიტიკა, ლავრენტი ბერიას შემდეგ, აღარ გატარებულა. უნდა ვთქვა, რომ მიუხედავად მისი უამრავი უარყოფითი თვისებისა, იგი, როგორც ქართველი და კაცი, რომელსაც სურდა ნამდვილად ძლიერი საქართველო ეხილა, ბევრ რამეს აკეთებდა. ვიმეორებ – მისი სიკვდილის შემდეგ ქართული პოლიტიკა აფხაზეთში აღარ გატარებულა. აფხაზებისა და ქართველების ურთიერთდამოკიდებულება აგებული იყო იმაზე, რომ იქ ქართველი მეორეხარისხოვანი ერი იყო. პირველი ხელმძღვანელი, აუცილებლად, აფხაზი უნდა ყოფილიყო, ქართველი კი – მისი მოადგილე. ქართველსა და აფხაზს რომ ეჩხუბათ, მილიცია მხოლოდ ქართველს იჭერდა... და ა.შ. აი, ასეთი პოლიტიკა იყო და შედეგიც მივიღეთ (ნადარეიშვილი 1997: 3).

ისტორიკოსმა უჩა ოქროპირიძემ კულტურის ისტორიისა და თეორიის საკითხების შესახებ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში გამოცემულ კრებულში გამოაქვეყნა სტატია *აფხაზური პიროვნების თანამედროვე გააზრებისთვის*. აღნიშნულ ჟურნალში გამოქვეყნებული სტატია ეხება აფხაზეთში არსებულ საბჭოთა პოლიტიკურ ნომენკლატურას და მის ურთიერთობას ეროვნულ მოძრაობასთან:

სამწახანოდ, მაშინ ორივე მხარისათვის შეუძლებელი აღმოჩნდა გონიერების ხმის გაგონება, რადგან ეროვნული ძალებიდან მომდინარე ამ ქეშმარიტად გონივრულ სულისკვეთებას სასტიკად დაუპირისპირდა რუსულ და, უფრო მეტად, საბჭოთა ნიადაგზე ამოზრდილი ბოლშევიკურ-პარტიული საქმიანობისა და იდეოლოგიის პროდუქტი, საბჭოთა ჰომოსოცეტიკური სისტემის ერთგული მსახური და მისი ნების ყურმოჭრილი აღმსრულებელი, ქართველი და აფხაზი ხალხის უბოროტესი მტერი საბჭოთა ნომენკლატურა! აღნიშნულმა ნომენკლატურამ ყველაფერი გააკეთა ჩვენი ხალხების ერთმანეთისაგან გასაუცხოებლად, ერთმანეთზე წაკიდებისა და მათ მიერ ერთმანეთისადმი უკიდურესი სიძულვილის დასათესად და გასაღვივებლად (ოქროპირიძე 2019: 126-138).

ცნობილი აფხაზი ჟურნალისტი ვიტალი შარია აქვეყნებს სტატიებს აფხაზეთის გვიანი საბჭოთა პერიოდის ისტორიის თაობაზე. ვიტალი შარია იყო აფხაზეთში საბჭოთა პერიოდში ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი რუსულენოვანი გაზეთის “Советская Абхазия” თანამშრომელი. მის მიერ გამოქვეყნებული ერთ-ერთ სტატია თემაზე Абхазия и “союз нерушимый”, გამოქვეყნდა რუსულ ინტერნეტსივრცეში, კავკასიის საკითხებზე ორიენტირებულ ვებ-გვერდზე “Ехо Кавказа”:

ჩვენთვის უკვე დიდი ხანია ცნობილია, რომ სინამდვილეში ყველაფერი ისე არ მიდიოდა, როგორც მიღებული კანონების საფუძველზე იყო დადგენილი, რადგანაც ყველაზე ხშირად ცხოვრება უარყოფს თეორიულ კონსტრუქციებს. ხელისუფლებისათვის ბრძოლა ელცინსა და გორბაჩოვს შორის გახდა ერთმნიშვნელოვანი მიზეზი საბჭოთა კავშირის დაშლის, შემდეგ ავტონომიების საკითხი კი არავის ახსოვდა (შარია 2020).

მთელი გასული საუკუნის განმავლობაში და განსაკუთრებით კი საბჭოთა მმართველობის ბოლო პერიოდში საქართველოს სსრ აფხაზეთის ავტონომიური რეპუბლიკაში და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქში ფარულად ღვივდებოდა სეპარატიზმი. კონფლიქტის მიზეზები უნდა ვეძიოთ ჯერ კიდევ XX საუკუნის 50 წლებიდან საბჭოთა სპეცსამსახურების ფარულ ქმედებებში, რაც მიზნად ისახავდა სსრკ დაშლის შემთხვევაში აფხაზეთის საქართველოსაგან დაუყოვნებლივ გამოყოფას. ეს იყო ერთგვარი ნაღმი, რომელიც საჭირო დროს უნდა ამოქმედებულიყო და ამოქმედდა კიდევ სსრკ დაშლის შემდეგ. რუსეთის ხელისუფლება ამ გარემოებას წარმატებით იყენებდა საქართველოს ეროვნული მოძრაობისა და მისი მეთაურის ზვიად გამსახურდიას წინააღმდეგ. თუკი საქართველო გახდებოდა დამოუკიდებელი, ის უნდა შეგუებოდა აფხაზეთის დაკარგვას.

დამონშებანი

ავიძბა 2012: А. Авидзба. *Абхазия и Грузия: завтра была война*, Академия наук Абхазии, Абхазский институт гуманитарных исследований им. Д. И. Гулиа.

ავიძბა 2013: А. Авидзба. *Проблемы военно-политической истории Отечественной войны в Абхазии (1992-1993 гг.)*, Академия наук Абхазии Абхазский институт гуманитарных исследований им. Д. И. Гулиа.

ანჩაბაძე 2005: ჯ. ანჩაბაძე. *ქახთუდ-აფხაზური ურთიერთობის ისტორიიდან*, თბილისი, ბარტონი.

ბლაშბა, ლაკობა 2007: О. Бгажба, С. Лакоба. *История Абхазии с древнейших времен до наших дней*, Академия наук Абхазии Абхазский институт гуманитарных исследований им. Д. И. Гулиа.

ბლაშბა, ლაკობა 2015: О. Бгажба, С. Лакоба. *История Абхазии с древнейших времен до наших дней. 10-11 классы*, Академия наук Абхазии Абхазский институт гуманитарных исследований им. Д. И. Гулиа.

გამახარია და სხვები 2007: ჯ. გამახარია, ლ. ახალაძე, მ. ბარამიძე. *ნახკვევები საქართველოს ისტორიიდან: აფხაზეთი უძველესი დროიდან დღემდე*, თბილისი, ინტელექტი.

გასვიანი 2004: გ. გასვიანი. აფხაზეთი XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნეში, თბილისი, არტანუჯი.

იზორია 2015: ლ. იზორია. აფხაზეთი სეპარატისტული მოძრაობა (1945–1993 წწ.), სადოქტორო დისერტაცია, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, თბილისი.

ლეჟავა 1997: Г. Лежава. *Между Грузией и Россией: исторические корни абхазо-грузинского конфликта*, Российская Академия наук.

მალაშხია 2011: შ. მალაშხია. კონფლიქტების ანატომია, თბილისი, ფორმი.

ნადარეიშვილი 1997: ნ. ნადარეიშვილი. აფხაზეთში ქართული პოლიტიკა ბერიას შემდეგ არ გატარებულა: ინტერვიუ/ესაუბრა დალი ებრალიძე, კვირის პატიგა, N35 (124), თბილისი.

ოქროპირიძე 2019: უ. ოქროპირიძე. აფხაზეთი პრობლემის თანამედროვე გააზრებისათვის, კუდგუჩის ისტორიისა და თეოხიის საკითხები, N 33. თბილისი, ისრაელიც ცენტრი.

პაპასქირი 2007: ზ. პაპასქირი. ნახევრები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წახსუდიდან, ნაკვ. 2, 1917-1993, თბილისი, მერიდიანი.

პაპასქირი 2016: ზ. პაპასქირი. საქართველო: ისტორიული წახსუდი და თანამედროვეობა, თბილისი, მერიდიანი.

პაპასქირი 2010: З. Папаскири *Абхазия история без фальсификации*, Издательство Сухумского Государственного Университета.

შარია 2020: В. Шария. *Абхазия и “союз нерушимый”*, იხ. ლინკი www.ekhhokavkaza.com/a/30648877.html?fbclid=IwAR2N-pNPRBazpHHrkoy8eEkkXgmUkpD7RCv32f3uBhjtRuep0XTC3_3kHP7k (ნანახია: 06/19/2022).

ცაავა 2015: გ. ცაავა. რუსული იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთში (XIX საუკუნის 60 წლები-XX საუკუნის 80 წლები), სადოქტორო დისერტაცია, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი.

ჯოჯუა 2007: დ. ჯოჯუა. აფხაზეთი 1938-2006 წლებში: ჰეგონადუხი ისტორიული პირობების ასპექტები, თბილისი, უნივერსალი.

ჯოჯუა 2014: დ. ჯოჯუა. სოხუმის დაცემა: (სამხედრო-პოლიტიკური ანალიზის ცდა), თბილისი, ირიდა.

HISTORIOGRAPHY OF THE HISTORY OF ABKHAZIA IN THE SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY: A BRIEF OVERVIEW

Giorgi Aphkazava

Sokhumi State University
abkhazavagiorgi@gmail.com

The paper aims to represent historiography of Abkhazian history of the second half of twentieth century and provide critical analysis of the secondary literature on subject. The most of the available scholarly contributions were published already in Soviet era. They were written under the strict censorship and because of this reason their use without relevant criticism is unjustifiable. Many secondary sources in Georgian (among them are books, articles, doctoral dissertations) came out in the second half of twentieth century. In addition, the researches in European languages are available as well. The palpable part of them is in Russian and in their majority, they falsify history. These publications belong to Oleg Bghashba, Stanislav Lakoba, Aslan Avidzba, Vitaly Sharia, and others. The scientific researches on the history of Abkhazia by well-known modern Georgian academic Zurab Papaskiri reflect the historical reality and through them the readers can get to the heart of the matter.